

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).
Спеціальність – 281.
Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 10.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.10.8>

УДК 351:061.2

I. M. Dorosh,

доктор філософії, доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка», м.Львів

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1394-5639>

O. I. Dorosh,

к. е. н., доцент, доцент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м.Львів

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4537-9558>

НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНДИКАТОР РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

I. Dorosh,

PhD, Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Management, Lviv Polytechnic National University

O. Dorosh,

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Economic and Customs Activities,
Lviv Polytechnic National University*

NON-PROFIT ORGANIZATIONS AS AN INDICATOR OF SOCIAL CAPITAL DEVELOPMENT

Метою статті є аналізування можливостей використання рівня розвитку неприбуткових організацій для визначення величини соціального капіталу, а також оцінювання існуючих систем індикаторів соціального капіталу з точки зору можливостей їх інтегрування між собою та уніфікування.

У статті використані методи порівняльного аналізу підходів до визначення поняття «соціальний капітал», а також існуючих індикаторів соціального капіталу, з метою синтезу в єдину систему вимірювання, акцентуючи увагу на ролі третього сектору, як інтегруючого елементу.

Запропоновано визначення соціального капіталу як, перш за все, формальні зв'язки конкретного індивіда у соціумі, що дають змогу зробити висновок про його громадську активність, довіру та вплив у суспільстві. Встановлено, що процес формування структурного соціального капіталу – це створення певної інфраструктури громадянського суспільства, так званого третього сектора.

У статті згенеровано індикатори розвитку соціального капіталу, серед яких: співвідношення рівня довіри та стану третього сектору в суспільстві до рівня громадянського суспільства; оцінювання політичної активності, громадської мережі, рівня довіри у суспільстві, суспільних соціальних норм та відчуття спільності тощо.

Встановлено, що накопичування соціального капіталу як позитивного ресурсу реалізується здебільшого через третій сектор. Саме тому некомерційний сектор може стати об'єднуючим визначником (індикатором) рівня соціального капіталу, зокрема в Україні. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розроблення таких індикаторів розвитку соціального капіталу, які б дали змогу простежити його зв'язок із розвитком третього сектору економіки як важливої складової інфраструктури громадянського суспільства.

The purpose of the article is to analyze the possibilities of using the level of development of non-profit organizations to determine the amount of social capital, as well as to evaluate the existing systems of social capital indicators from the point of view of their integration and unification.

The article uses methods of comparative analysis of approaches to defining the concept of "social capital", as well as existing indicators of social capital, with the aim of synthesis into a single measurement system, focusing on the role of the third sector as an integrating element.

The definition of social capital is proposed as, first of all, the formal connections of a specific individual in society, which make it possible to draw a conclusion about his public activity, trust and influence in society. This interpretation will make it possible to avoid meaningful associations with nepotism, while it is proposed to emphasize formal connections that are implemented with the help of certain social institutions.

It was established that the process of forming structural social capital is the creation of a certain infrastructure of civil society, the so-called third sector. Non-profit organizations are, to some extent, mediators between the state and the civil population, expanding the public space of politics.

The article generates indicators of the development of social capital, including: the ratio of the level of trust and the state of the third sector in society to the level of civil society; assessment of political activity, public network, level of trust in society, public social norms and sense of community, etc.

It is established that the accumulation of social capital as a positive resource is implemented mostly through the third sector. That is why the non-commercial sector can become a unifying determinant (indicator) of the level of social capital, in particular in Ukraine. Prospects for further research in this direction are the development of such indicators of the development of social capital that would make it possible to trace its connection with the development of the third sector of the economy as an important component of civil society infrastructure.

Ключові слова: *соціальний капітал, неприбуткові організації, індикатори соціального капіталу, інфраструктури громадянського суспільства.*

Keywords: *social capital, non-profit organizations, indicators of social capital, civil society infrastructures.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. *Соціальний капітал – це доволі*

складне, проте актуальне міжгалузеве поняття, яке ще не повністю досліджене у вітчизняній науці. Теорія соціального капіталу набула суттєвої актуальності як в теоретичній, так і в прикладній соціальній, економічній та управлінській вітчизняній науковій літературі протягом останніх двох десятиліть, що зумовлено низкою реформ. Проте наявність доволі суперечливих трактувань цього поняття формує необхідність визначення його вагомості у галузі публічного управління, зокрема через вплив на реалізацію функцій деяких публічних інституцій. Зокрема, цікавим є роль неприбуткових організацій, як суб'єктів, що функціонують з метою задоволення певних суспільно важливих потреб у процесі акумулювання соціального капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність соціального капіталу досліджувалась у працях таких науковців як П'єр Бурдьє, Роберт Патнем, Джеймс Коулман, Френсіс Фукуяма, Олег Демків, Олена Білик тощо. Варто відмітити, що у дослідженнях науковців «соціальний капітал» постає не лише абсолютно позитивним явищем, а й таким, яке активізує небажані соціальні процеси (А.Портес, П.Ландолт). Разом з тим, у науковій літературі відсутнє чітке розмежування на формальні зв'язки, що реалізуються за участі некомерційних організацій у ході нарощування соціального капіталу та неформальні, які доволі легко асоціювати із непотизмом. Саме тому важливо акцентувати увагу на роль неприбуткових організацій у процесі оцінювання соціального капіталу в українському суспільстві.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналізування можливостей використання рівня розвитку неприбуткових організацій для визначення величини соціального капіталу, а також оцінювання існуючих систем індикаторів соціального капіталу з точки зору можливостей їх уніфікування та інтегрування між собою.

У статті використані *методи* порівняльного аналізу підходів до визначення поняття «соціальний капітал», а також існуючих індикаторів соціального капіталу, з метою синтезу в єдину систему вимірювання, акцентуючи увагу на ролі третього сектору, як інтегруючого елемента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний капітал – це множина реальних чи потенційних ресурсів, пов'язаних з володінням стійкою мережею доволі інституціоналізованих відносин взаємного знайомства та визнання, тобто з членством у певній групі. Таким чином, обсяг соціального капіталу, яким володіє конкретний суб'єкт, залежить від розміру мережі зв'язків, які він може ефективно активізувати, і від обсягу капіталу (економічного, культурного або символічного), яким, своєю чергою, володіє кожен з тих, хто з ним пов'язаний [9].

Соціальний капітал, після трактування його основоположником П. Бурдьє, розглядався як персональна мережа безпосередніх зв'язків індивіда, що виступає соціальним змістом його дій, визначає рівень інтеграції в суспільство та забезпечує йому доступ до необхідних ресурсів життєдіяльності [4].

Соціальний капітал розглядається як суспільне благо, проте формується окремим вільним та раціональним індивідом, з метою досягнення власних вигод. Соціальний капітал – це потенціал взаємної довіри та взаємодопомоги, що виникає у відносинах між людьми: зобов'язання та очікування, обмін інформацією та соціальні норми [3].

Соціальний капітал Ф.Фукуяма трактує, як «... певний потенціал суспільства чи його частини, який виникає як результат наявності довіри між його членами». При цьому автор також зацентрує увагу на важливу роль сім'ї як джерела та ресурсу соціального капіталу [8].

Соціальний капітал – це не кількісне поняття, його важко виміряти. Політолог Роберт Патнем у своїй книзі «Заставляючи демократію працювати: цивільні традиції в сучасній Італії» продемонстрував це поняття наочно. Науковець звернув увагу на результати реформи із децентралізації влади в Італії в 1960-х роках у північних та південних регіонах. Так, у північних регіонах із соціально активним населенням реформа була успішною. Своєю чергою, південні регіони Італії, де населення було більш «пасивним», не скористалися переданими повноваженнями якісно та результативно. Р.Патнем

навів також низку прикладів в історії, що доводять кореляцію соціальної активності населення та успішного державного управління [5, 13].

Ще одним підходом, що дає змогу сформуванню набір емпіричних інструментів для вимірювання соціального капіталу є опитування, які проводяться із залученням різних соціальних груп. Такі дослідження проводяться за допомогою розроблених інтегрованих опитувальників для вимірювання соціального капіталу та мають на меті генерувати кількісні дані про різні виміри соціального капіталу в рамках дослідження великої кількості домогосподарств. Прикладом такого дослідження є інтегрована анкета для вимірювання соціального капіталу у країнах, що розвиваються, розроблена Світовим банком. У анкеті розглядаються шість вимірів: групи та мережі; довіра і солідарність; колективні дії та співпраця; інформація та комунікації; соціальна згуртованість та інклюзія; розширення можливостей та політичні дії [12].

У процесі емпіричних досліджень використовують також і інші виміри соціального капіталу: організаційне життя громади, залучення до державних справ, громадське волонтерство, неформальна товариськість та соціальна довіра [1].

Отже, соціальний капітал – це, перш за все, формальні зв'язки конкретного індивіда у соціумі, що дають змогу зробити висновок про його громадську активність, довіру та вплив у суспільстві. Саме з метою уникнення змістових асоціацій із кумівством та непотизмом, варто робити наголос на формальні зв'язки, які реалізуються за допомогою певних суспільних інституцій.

Н. Кривда розділяє соціальний капітал на структурний та когнітивний. Структурний соціальний капітал — це суспільні інститути, соціальні мережі, професійні асоціації, об'єднання за інтересами чи індустріями (некомерційний сектор – неприбуткові організації). Когнітивний соціальний капітал — довіра між людьми в професійному середовищі, відносини, цінності та способи поведінки [4]. Отже, формування структурного соціального капіталу – це

створення певної інфраструктури громадянського суспільства, так званого третього сектора.

На думку Попової Т.В., поняття «некомерційний сектор», «громадянське суспільство» та «соціальний капітал» є взаємопов'язаними в галузі суспільних наук. Так, громадянське суспільство – це поняття макрорівня, неприбуткові (некомерційні) організації – організаційне поняття мезорівня, а соціальний капітал – це концепція мікрорівня, яка характеризує індивідуальні дії та якості членів суспільства. При цьому неприбуткові організації формують інфраструктуру громадянського суспільства, для якого соціальний капітал забезпечує мікросоціологічний фундамент (див. рис.1) [6].

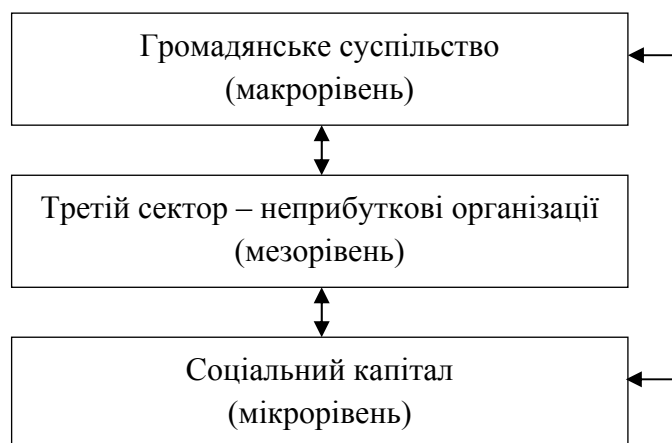

Рис.1. Формування інфраструктури громадянського суспільства*

**Джерело: [6]*

Некомерційні організації – це, певною мірою, посередники між державою та громадянським населенням, розширюючи публічний простір політики. Головними соціальними функціями таких організацій є створення можливостей для самореалізації людей, надання їм допомоги в складних ситуаціях, нагромадження соціально важливого та професійного досвіду. Взаємодіючи з бізнес-сектором, неприбуткові організації часто стають помічниками у ідентифікуванні та запобіганні нефінансових ризиків, а також у формуванні позитивного іміджу компанії. У політичній сфері неприбуткові організації

реалізують функції медіатора між суспільством та державою у процесі розв'язання соціально-економічних питань [2].

Білик О.І. пропонує оцінювати рівень розвитку соціального капіталу за співвідношенням рівня довіри та стану третього сектору в суспільстві до рівня громадянського суспільства. У табл.1 згенеровані індикатори розвитку соціального капіталу, які сформулила науковиця [1].

Таблиця 1. Система індикаторів розвитку соціального капіталу*

Напрямки розвитку соціального капіталу з врахуванням пріоритетності	Довіра індивідів до інших
Напрямок 1	кількість активних асоціацій, фондів та інших соціальних організацій
	явка виборців на місцевих виборах
	відсоток домогосподарств з доступом до Інтернету
	частка витрат бюджету органів місцевого самоврядування на культуру та охорону національної спадщини
Напрямок 2	відсоток платників податків, які жертвують 1% організаціям, що надають суспільні послуги
	відсоток соціальних організацій, що співпрацюють з державним управлінням
	відсоток домогосподарств, оснащених телевізором
	кількість одержувачів пропозиції закладів культури
Напрямок 3	відсоток громадян, зайнятих добровільною роботою
	відсоток офісів, що співпрацюють з неурядовими організаціями
	читання газет і журналів на душу населення
	відсоток цифрових колекцій у бібліотеках

*Джерело: [1]

Якщо ми візьмемо до уваги індикатори соціального капіталу, запропоновані міжнародними дослідницькими програмами, такими як EVS/WVS та ESS [10, 11], то тут оцінювання здійснюється за окремими секторами: політична активність, громадська активність (мережа), рівень довіри

у суспільстві, суспільні соціальні норми та відчуття спільності. Проте, як зазначає Середя Ю.В., кожен із цих компонентів є достовірним індикатором, разом з тим, вони важко інтегруються між собою (див.рис.2).

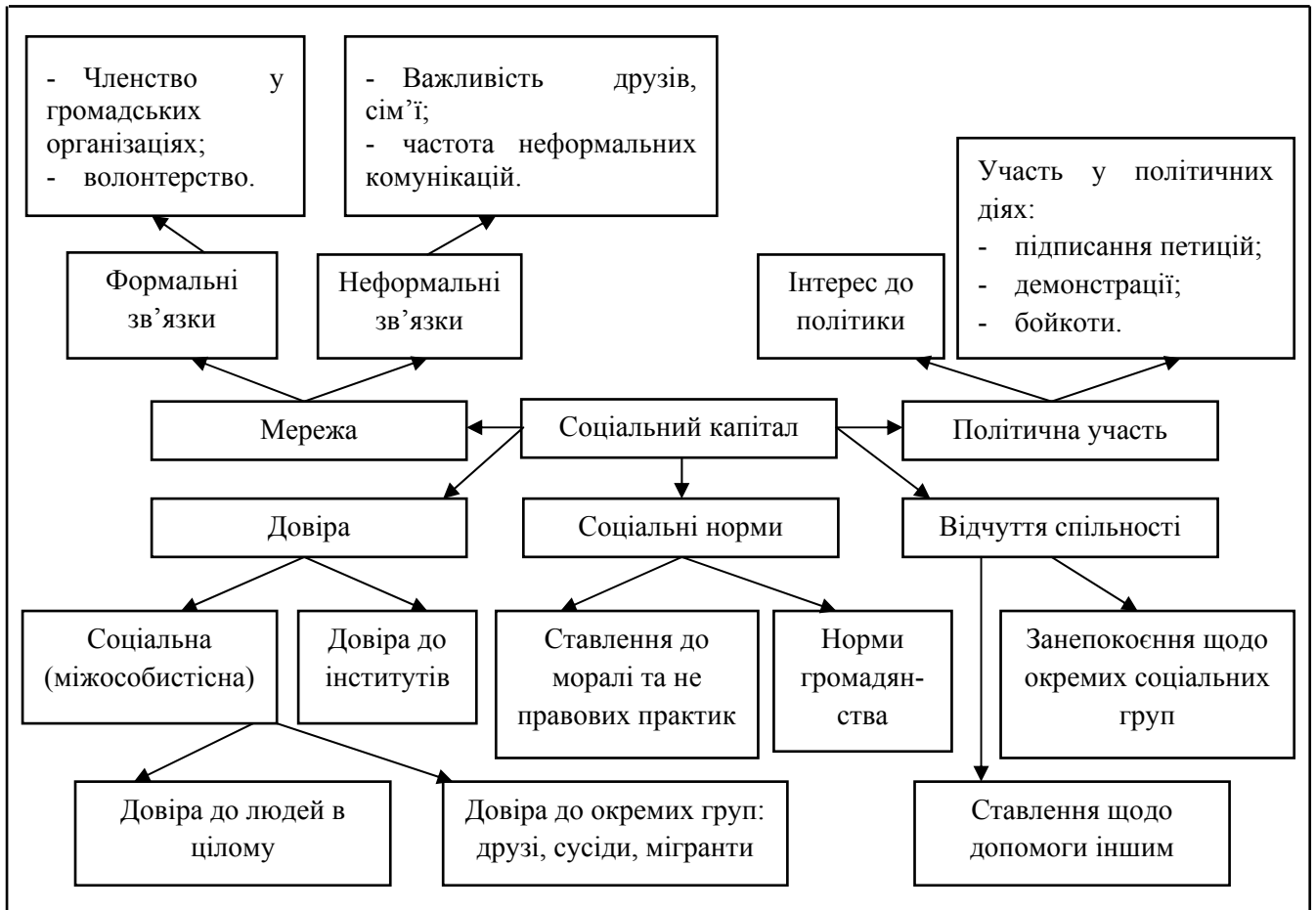

Рис. 2. Індикатори соціального капіталу в дослідженнях EVS/WVS та ESS*

**Джерело: [7]*

Варто відмітити, що у кожному секторі (рис.2) є елементи, що реалізуються за участі неприбуткових (некомерційних) організацій. Таким чином рівень розвитку третього сектору в державі може стати об'єднуючим індикатором розвитку соціального капіталу (див.табл.2).

Таблиця 2. Використання рівня розвитку НПО для ідентифікування розвитку соціального капіталу*

Сектор оцінювання	Використання НПО для оцінювання	Пропозиції щодо індикаторів
Мережа	Участь у громадській організація, благодійних фондах та інших неприбуткових організація	Відсоток громадян, які є активними членами різного роду неприбуткових організацій
Рівень довіри	Прозорість фінансової звітності неприбуткових організацій	Доступність фінансової звітності НПО на сайтах, її прозорість та об'єктивність (відсоток фінансово-прозорих НПО)
Соціальні норми	Участь у релігійних та патріотичних організація	Відсоток громадян, які є активними членами релігійних общин та патріотичних громадських організацій
Відчуття спільності	Участь у благодійних організація та громадських спілках для захисту інтересів окремих соціальних груп.	Відсоток громадян, які є членами благодійних організацій; відсоток пожертв для підтримки та допомоги соціально вразливим групам у суспільстві
Політична участь	Участь у політичних партія та їх активність на рівні місцевого самоврядування	Відсоток громадян, які є членами політичних партій та неурядових організацій, зокрема на рівні місцевого самоврядування.

**Джерело: сформовано авторами на основі джерел [1, 7]*

Розглядаючи неприбуткові організації посередником в оцінюванні рівня розвитку соціального капіталу суспільства, можна сфокусувати опитування громадян на їх участі та активності у громадських спілках, благодійних фондах, політичних партія, релігійних об'єднаннях, оцінюванні фінансової прозорості та надійності таких організацій тощо. Варто відмітити, що накопичування соціального капіталу як позитивного ресурсу реалізується здебільшого через третій сектор. Що ж до мережі неформальних зв'язків – то тут виникають певні ототожнення із негативними суспільними явищами (кумівство, непотизм, політичне заступництво тощо).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Проаналізувавши основні підходи до визначення поняття «соціальний капітал», можна зробити висновок про важливість оцінювання саме формальних зв'язків у соціумі, що дасть змогу уникнути його ототожнення із низкою негативних соціальних явищ. І, власне, некомерційний сектор може стати тим визначником (індикатором) рівня соціального капіталу, зокрема в Україні. Безперечно, це також обумовлено особливістю вітчизняного суспільного устрою (ладу), що вже понад тридцять років перебуває у стані необхідних змін та реформ. При цьому важливою є участь третього сектору у процесі реформування, як вагомого інструменту громадського контролю та суспільного впливу.

Разом з тим, рівень розвитку некомерційного сектору в Україні та його вплив на процеси реалізації реформ у державному управлінні є недостатньо вагомими. Однак відчутною є позитивна динаміка. Саме тому у перспективі важливо розробити такі індикатори розвитку соціального капіталу, які б дали змогу простежити його зв'язок із розвитком третього сектору економіки як важливої складової інфраструктури громадянського суспільства.

Література

1. Білик О. І. Роль державного управління в забезпеченні розвитку соціального капіталу. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 3 (26), 2020. С.28-32.

2. Дуднева Ю. Е., Обиденнова Т. С., Васильєва М. О. Особливості менеджменту некомерційних організацій. *Modern Economics*. 2020. № 21(2020). С. 84-88. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-13).

3. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. *Общественные науки и современность*. 2001. № 3. С. 122–139.

4. Кривда Н. Соціальний капітал: що це таке і навіщо його нарощувати? URL: <https://delo.ua/opinions/socialnij-kapital-scho-ce-take-i-navischo-jogo-n-383859/>

5. Патнем Р. Процветающая комьюнити, социальный капитал и общественная жизнь. *Мировая экономика и международные отношения*. 1995. № 4. С. 77–86.

6. Попова Т.В. Теоретичні засади розвитку неприбуткових організацій: закордонний досвід. URL: http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/5234/1/ilovepdf_com-40-42.pdf

7. Серода Ю. В. Соціальний капітал в Україні та інших країнах Європи: легітимність агрегованого конструкту. *Український соціум*. 2013. № 4(47). С.81-97.

8. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. Москва, 2008. 730 с

9. Bourdieu, P. The Forms of Capital, Handbook of theory and research for the sociology of education, edited by John G Richardson. New York: Greenwood Press, 1986, pp. 241–258

10. European Social Survey. URL: <https://www.europeansocialsurvey.org/>

11. European Values Study. URL: <https://europeanvaluesstudy.eu/>

12. Grootaert, Grootaert; Narayan, Deepa; Nyhan Jones, Veronica; Woolcock, Michael. Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire. *World Bank Working Paper*. 2004. No. 18. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15033> License: CC BY 3.0 IGO

13. Putnam R. Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993.

References

1. Bilyk, O. I. (2020), “The role of state administration in ensuring the development of social capital”, *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, vol.3 (26), pp.28-32.

2. Dudnieva, Yu. E., Obydienova, T. S. and Vasyl'ieva, M. O. (2020), “Peculiarities of management of non-profit organizations”, *Modern Economics*, vol. 21(2020), pp. 84-88. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-13).

3. Koulman, Dzh. (2001), “Social and human capital”, *Obschestvennye nauky y sovremennost'*, vol. 3, pp.122–139.
4. Kryvda, N. (2021). “Social capital: what is it and why should it be increased?”, Available at: <https://delo.ua/opinions/socialnij-kapital-scho-ce-take-i-navischo-jogo-n-383859/>. (Accessed 22.10.2022).
5. Patnem, R. (1995), “Thriving community, social capital and social life”, *Myrovaia ekonomika y mezhdunarodnye otnosheniya*, vol.4, pp.77–86.
6. Popova, T.V. (2015), “Theoretical planting the development of non-profit organizations: a foreign report”, Available at: http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/5234/1/ilovepdf_com-40-42.pdf (Accessed 22.10.2022)
7. Sereda, Yu. V. (2013), “Social capital in Ukraine and other European countries: legitimacy of the aggregated construct”, *Ukrains'kyj sotsium*, vol. 4(47), pp.81-97.
8. Fukuiama, F. (2008), *Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k procvetaniju* [Trust: social virtues and the path to prosperity], Moscow, 730 p.
9. Bourdieu, P. (1986), *The Forms of Capital*, Handbook of theory and research for the sociology of education, edited by John G Richardson, Greenwood Press, New York, USA, pp. 241–258.
10. European Social Survey (2022), Available at: <https://www.europeansocialsurvey.org/>. (Accessed 22.10.2022)
11. European Values Study (2022), Available at: <https://europeanvaluesstudy.eu/>. (Accessed 22.10.2022)
12. Grootaert, G. Narayan, D. Nyhan Jones, V. and Woolcock, M. (2004), “Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire”, *World Bank Working Paper*, vol. 18, Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15033> (Accessed 22.10.2022)
13. Putnam, R. (1993), *Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, USA.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2022 р.